

DOC. DR. GIEDRĖ LASTAUSKIENĖ

„Parlamento studijų“ redakcinės kolegijos posėdis, kuriame man buvo pasiūlyta parašyti redakcinį straipsnį dvidešimtajam leidinio numeriui, įvyko 2016 m. sausio 13-osios popietę. Posėdžiui pasibaigus, lauke buvo visiškai tamsu, snigo, pūtė žvarbus vėjas, bet šen bei ten galėjai matyti Sausio 13-osios minėjimo požymių: gatvėje žurnalistai kalbino ir filmavo kažkokį man nepažįstamą garbaus amžiaus vyriškį, užsirišusį trispalvį šaliką, būreliais skirstėsi įvairiuose renginiuose dalyvavę žmonės. Automobiliyje įsijungusi radiją, išgirdau transliuojamas žinias, kurių vedėjai kaip tik tuo metu pranešė rezultatus laidos klausytojų apklausos, ar jie šiandien eitų ginti Seimo, jeigu pasikartotų panašūs įvykiai kaip 1991 metais. Paaiškėjo, kad apie keturiasdešimt procentų respondentų eitų, o penkiasdešimt penki – ne. Man pasirodė, kad žurnalistės balsas tariant paskutinę žinią nuskambėjo lyg ir džiaugsmingai, ir būtent tada, važiuodama automobiliu apsnigtomis ir sunkiai įveikiamomis Vilniaus gatvėmis, pradėjau mąstyti, ką norėčiau parašyti įvadiniam straipsnyje. Mintys į galvą lindo įvairios.

Taigi vienos populiariausių žiniasklaidos priemonių žinių tarnyba nusprendžia, kad Sausio 13-oji yra tinkama diena užduoti klausimą, ar žmonės šiandien eitų ginti parlamento. Įdomu, kokią žinią norėjo išsakyti tie, kurie nurodė, kad šiandien parlamento ginti jie nesutiktų? Ir nors suprantu, kad apklausa buvo atlikta pačiu primityviausiu būdu ir neatitiko reprezentatyviai apklausai keliamų reikalavimų, prisiminiau neseniai pabaigtą tyrimą, kurį atliko Vilniaus universiteto Teisės fakulteto mokslininkai, analizavę, kaip pasaulinė krizė paveikė žmogaus teisių saugą Lietuvoje. Tyrimo metu buvo atlikta reprezentatyvi žmonių nuomonės apklausa, pagal kurią beveik du trečdaliai respondentų nemano, kad valstybė stengėsi apsaugoti žmones nuo neigiamų ekonominės kri-

zės padarinių; 56,8 proc. nurodė esantys nusivylę politikų atsaku į krizę, o 31,9 proc. – nusivylę iš dalies (būtent politikai buvo įvardyti kaip labiausiai žmones nuvylysi visuomeninė grupė); apklausos metu sužinota, kad tik 28 proc. respondentų nenusivylė demokratija kaip valdymo forma (o nenusivylusių demokratija Lietuvoje dar mažiau – tik 12,6 proc.) ir paaiškėjo, kad net 52 proc. apklaustųjų aukotų demokratiją dėl ekonominės gerovės, jeigu reikėtų rinktis vieną iš šių vertybių¹. Apklausos rezultatus galėjo nulemti ir faktas, kad buvo kalbinami žmonės, vis dar jaučiantys krizės padarinius (ir, pasinaudojant kažkur girdėta fraze, „objektyviai situacija nebuvo tokia bloga, kaip blogai ją žmonės vertino subjektyviai“), bet pats tyrimas iš tikrųjų išryškino daug trūkumų viešosios valdžios veikloje. Tyrimui vadovavusio Egidijaus Kūrio žodžiais, „krizė tapo net labiausiai apgailėtina neveikimą esą pateisinančiu veiksniu“, be to, valdžia dažnai demonstravo „socialinį nejautrumą, negebėjimą įveikti krizę mažiausiomis sąnaudomis (ne vien finansinėmis, bet ir socialinėmis, psichologinėmis), švelninti jos padarinius“².

Turime požymių, kad takoskyra tarp visuomenės ir valstybės valdyme dalyvaujančių asmenų mąstymo ir vertinimo yra pasiekusi tokią pavojingą ribą, kad tai atskirčiai dar labiau padidėjus gali įvykti kokių nors visuomeninių kataklizmų, juk, Viktorijos Daujotytės žodžiais, „valstybei nėra didesnės grėsmės kaip žmonių (piliečių) nepasitikėjimas ja“³. Natūraliai kyla klausimas – ką tokioje sudėtingoje psichosocialinėje aplinkoje turėtų daryti socialinių ir humanitarinių mokslų atstovai, nesugebantys (nenorintys) plėtoti verslų, nekuriantys lazerių, neužsimantys genetinių modifikacijų ar naujų medikamentų tyrimais. Įvadinio straipsnio autorei vienas iš galimų atsakymų yra visiškai aiškus – tokie žmonės turėtų kurti, gaivinti ir puoselėti visuomeninius idealus,

¹ Visus apklausos rezultatus galima rasti adresu: http://www.tf.vu.lt/images/dotacija/Ataskaita_Factus.pptx

² Kūris, E. Vietoj įžangos. *Krizė, teisės viešpatavimas ir žmogaus teisės*. Vilnius, 2015, p. 2, 3.

³ Daujotytė, V. Grėsmių yra visada. *Nerimas*. Vilnius, 2012, p. 18.

į kuriuos galėtume atsigręžti, kai tenka priimti pilietinius, moralinius ir bet kokius bendražmogiškus sprendimus, ir dalytis gerąja praktika – kiekvienas iš tos srities, kurioje atlieka savo kasdienius didesnius ar mažesnius darbus. Kaip tik taip norėtūsi suvokti ir „Parlamento studijų“ misiją, nes pokalbių redakcinės kolegijos posėdžiuose turinys leidžia manyti, kad čia susitiko žmonės, kuriems ne tas pats, kas vyko, vyksta ir vyks Lietuvoje.

Susipažinus su „Parlamento studijų“ numeriais, akivaizdu, kad šiame leidinyje vyrauja istorinė tematika – ir tai laikytina sveikintinu dalyku, nes istorinės ištakos sukuria prielaidas tam, kokie mes esame šiandien, net ir tais atvejais, kai kalbame apie tam tikras viešosios valdžios struktūras, viena iš kurių – mūsų parlamentas, įvardytas leidinio pavadinime. Tačiau nėra įmanoma kalbėti apie organizuotas visuomenės egzistavimo formas, nekalbant apie teisę – politikos poveikis teisei yra toks galingas, kad jo mastą sunku ir pervertinti: politinė institucija (Seimas) sukuria aukščiausios galios teisinės taisykles, teisę taikantys asmenys privalo veikti pagal teisinę formą įgijusias valdančiųjų politikų sukurtas taisykles, pagaliau – politikai tiesiogiai susiję su teismų korpuso formavimu ir teisėjų karjeros galimybėmis. Todėl valdžios ir teisės kategorijų turinio nustatymas ir sąsajos įvertinimas tampa labai reikšmingu klausimu.

Kontinentinei teisės tradicijai, kuriai priklauso ir Lietuva, būdinga, kad būtent valstybės kuriama teisė sudaro didžiąją dalį visų teisės šaltinių, nustatančių visuotinai privalomas ir organizuota valstybės prievarta užtikrinamas elgesio taisykles. Teisėjai veikia kaip įstatymų leidėjo „burna“ ir, taikydami teisės aktus konkrečiose bylose, yra saistomi tam tikrų vadinamųjų teisinio teksto aiškinimo prezumpcijų: teisinius tekstus skaitome manydami, kad įstatymų leidėjas yra protingas, racionalus, atsakingas, įsigilinęs į situaciją ir žino, ką nori pasiekti, nustatydamas tam tikrą teisinį reguliavimą; kiekvienas teisinio teksto žodis ir ženklas yra reikšmingas ir būtinas; jeigu teisės akto tekste pateiktas baigtinis aplinkybių ar situacijų sąrašas, vadinasi, įstatymų leidėjas to

siekė sąmoningai ir tikslingai ir pan. Nuo šių prezumpcijų teisėjas gali nukrypti (prezumpcijas „susprogdinti“) ir išaiškinti tekstą kitaip tik turėdamas labai rimtų argumentų, leidžiančių (verčiančių) jį taip padaryti – jis gali prezumpcijų nesilaikyti, kai veikiant pagal jas gautas teisinio teksto aiškinimo rezultatas prieštarautų sveikam protui, bendriesiems teisės principams, fundamentalioms žmogaus teisėms ar teisės, kaip darniai funkcionuojančios visumos, esmei ir paskirčiai. Tokia yra kontinentinės teisės tradicijos esmė, todėl būtent šioje teisės tradicijoje tokie svarbūs visų teisėkūros subjektų, taip pat ir Seimo, gebėjimo turėti valstybės valdymo strategiją ir teisinio raštingumo klausimai. Tai privalo suvokti politikai ir viešosios valdžios atstovai, kurie teikia visuomenei valstybės valdymo paslaugas. Tapdami šios paslaugos teikėjais jie priima atsakomybę prieš visuomenę veikti protingai, rūpestingai ir profesionaliai. Todėl leidinio „Parlamento studijos“ redakcinė kolegija ir leidinyje rašantys autoriai visomis išgalėmis siekė iki šiol ir sieks toliau, kad parlamentas, kartu ir kiti teisėkūros subjektai, suvoktų tą sudėtingą mechanizmą, kuriame veikia visos trys valdžios – įstatymus leidžianti, juos vykdanči ir teisminė valdžia, ir kad valdžios tarpusavyje sąveikautų tokiu būdu, kad priimami sprendimai tarnautų visai visuomenei, kad būtų kuriama bendruomenė, kurioje visiems norėtųsi gyventi, dirbti ir kurti. Būtent šio tikslo siekimas ir nulemia, kokiais principais vadovaujantis atrenkamos leidinyje spausdinamos publikacijos.

Šiame kontekste straipsnio autorė prisiminė žymų teisininką, gimusį mūsų kaimynystėje ir padariusį didelę įtaką teisės sociologijos susiformavimui, – Levą Petražyckį (1867–1931), bene produktyviausiai rašiusį laikotarpiu, kurį nuo šiandienos skiria šimtas metų. Apie šį teisės filosofą ir teoretiką buvo kalbama, kad esąs jis unikalių gebėjimų – neva vienodai galėjo galvoti, kalbėti ir rašyti trimis kalbomis: lenkų, vokiečių ir rusų. Jis tyrė ir praktiškai pritaikomus teisės klausimus (pavyzdžiui, rašė darbus civilinės teisės srityje), bet labiausiai išgarsėjo kaip teisės filosofas ir teoretikas, kurio darbai net ir šiandien galėtų būti pavyzdys mūsų politikams ir kitiems su teisėkūra susijusiems asmenims. L. Petra-

žyckis kvestionavo visus iki tol vyravusius teisės apibrėžimus ir manė, kad teisė nėra nei aukštesnės valios (Dievo ar Prigimties) išraiška, nei suvereno įsakymas ar nurodymas, nei viešosios valdžios paskelbtų normų, garantuojamų valstybės prievarta, visuma (manė, kad paskutinytis požiūris, dominavęs jo kūrybos laikotarpiu, kuria „absoliutų teisinį idiotizmą“, nes būtent teisė esanti aukščiau už valstybę, o ne atvirkščiai). L. Petražyskis skyrė valstybės sukurtą teisę ir „tikrąją“ teisę (vadino ją intuityviąja) ir siejo su ypatingomis dvipusėmis emocijomis, kai žmogus jaučia pareigą elgtis tam tikru būdu ir suvokia, kad yra kažkas, kas gali pareikalauti tokią pareigą atlikti. Valstybės kuriamai teisei Petražyckis skyrė daug dėmesio. Jo manymu, valstybė, kurdama taisykles, gali labai daug pasiekti formuodama žmonių elgesio įpročius. Kaip tik šiuo pagrindu autorius daug rašė apie racionalią teisėkūros politiką. Autoriaus teigimu, įstatymų leidėjas, nekreipdamas dėmesio į tai, kaip žmonės vertina (suvokia) valstybės sukurtas teises taisykles, daro didžiulę klaidą. Autorius buvo įsitikinęs, kad teisė yra didžiulė jėga ir kad teisinėmis priemonėmis galima keisti žmonių elgseną, pasiekiant racionalių visuomeninių permainų – ir šioje srityje esą itin daug priklauso nuo įstatymų leidėjo kompetencijos. Teisininko manymu, teisinė politika privalo remtis tyrimais apie auklėjamąjį ir motyvuojantį teisės pobūdį, nes nuolat kartojamas elgesys („iš kartos į kartą“) įsitvirtina žmonių psichikoje, lemia tam tikrą elgsenos automatizmą ir patenka, autoriaus žodžiais, į „visuomenės kūną ir kraują“. Per amžius teisė suformuoja stiprius visuomeninius įpročius, nes nustato nuolat kartojamus elgesio standartus. Tinkamai elgtis žmogui yra naudinga (veikia impulsas elgtis tinkamai); netinkamai – nenaudinga, nes tavęs laukia neigiamos pasekmės (veikia repulsas (atstūmimas) elgtis tokiu būdu). Impulsus ir repulsus, pasak autoriaus, formuoja ir asmeninė patirtis, ir kitų žmonių patirties stebėjimas, ir teisėtas elgesys, tampantis tiesiog įpročiu, susiklosto bendra visuotinė motyvų sistema elgtis tinkamai. Bet jeigu teisinis reguliavimas yra nepastovus, motyvacija elgtis teisėtai yra paralyžiuojama, o visuomenėje įsitvirtina „motyvų chaosas“. Kaip tik

todėl, teisininko teigimu, valstybei būtina turėti mokslinio lygio teisinę politiką, kurioje būtų ieškoma atsakymų į įvairiausias klausimus: kokių visuomeninių rezultatų duos nustatomas teisinis reguliavimas; kaip teisinėmis priemonėmis išspręsti konkrečias visuomenines problemas; kaip taikant teisines taisykles siekti užsibrėžtų tikslų. Straipsnio autorės vertinimu, būtent šis – racionalios teisėkūros politikos Lietuvoje formavimo – uždavinys turėtų būti pagrindinis srityse, susijusiose su valstybės valdymu, viešųjų finansų administravimu ir viešųjų paslaugų teikimu. Šia linkme turėtų veikti ir „Parlamento studijų“ redakcinė kolegija, apsispręsdama, kokios publikacijos bus spausdinamos leidinyje.

XX a. septintajame dešimtmetyje įsiveržęs postmodernaus mokslo judėjimas sugriovė visas iki tol įprastas mąstymo schemas, įnešdamas holistinį požiūrį į tikrovės pažinimą, todėl tarpdisciplininis leidinio „Parlamento studijos“ pobūdis šiais siauros specializacijos laikais suteikia leidiniui išskirtinumo ir šiuolaikiškumo, o susipažinę su redakcinės kolegijos patvirtinu dvidešimtojo numerio turiniu matome, kad skirtingos socialinės tikrovės pažinimo sritys glaudžiai dera tarpusavyje ir kad įvairios tikrovės pažinimo metodologijos papildo viena kitą.

Istorinė mūsų valstybės praeitis prisimenama ir gvildenama Baltarusijos nacionalinės mokslų akademijos Istorijos instituto vyresniojo mokslo darbuotojo Andrejaus Macuko publikacijoje „LDK pasiuntiniai į Abiejų Tautų Respublikos 1740 m. Seimą“. Šis autorius Lietuvoje gal labiau žinomas kaip Oginskių giminės istorijos tyrinėtojas (bent jau profesionalių istorikų sluoksniui nepriklausantiems asmenims). Tačiau akivaizdu, kad kita jo mokslinių interesų sritis – bajorų suvažiavimų, vadinamų seimeliais, veikla. Publikacijoje autorius pateikia detalią įvykių paviėtų seimeliuose, kuriuose turėjo būti išrinkti pasiuntiniai į 1740 m. Seimą, analizę, siekdamas nustatyti išrinktų pasiuntinių sąsajas su tuometėmis didikų grupėmis. Autorius įtraukia mus į Radvilų ir jų priešininkų Sapiegų, Masalskių, Sologubų ir Čartoriskų koalicijos intrigų ir kovų lauką. Istorikai, perskaitę publikaciją, turės galimybę papildyti savo žinias itin smulkiomis faktinėmis detalėmis

ir susipažinti su straipsnio autoriaus įžvalgomis apie publikacijoje nagrinėjamų faktų ir jų pasekmių priežastinius ryšius. Jiems ir, be abejo, visiems „Parlamento studijų“ skaitytojams turėtų būti įdomus ir platesnis šios publikacijos kontekstas – straipsnyje daug duomenų apie to meto visuomenės lūkesčius, idėjas ir ketinimus, apie bajorų turimą visuomenės politinės organizacijos viziją ir idealią valstybės misiją, apie tam tikrus socialinius stereotipus. Straipsnyje primenama, kad bajorai aktyviai ieškojo būdų valstybės ekonomikai plėtoti, kėlė reikalavimus panaikinti privačias laivybos muitines ir organizuoti manufaktūras; pabrėžė, kad Abiejų Tautų Respublikoje gyvena daug disidentų, kurių teisės čia yra ginamos, ir priminė būtinybę prašyti kaimyninių valstybių, kad katalikų teisės tokia pat apimtimi būtų ginamos Kurše, Rytų Prūsijoje, Livonijoje ir Rygoje; bajorai reikalavo pagal LDK instigatoriaus Stanislovo Bužinskio projektą koreguoti LDK Tribunolą; siūlė svarstyti, iš kur gauti lėšų miestų ir miestelių prekybai plėtoti. To meto socialinio stereotipo pavyzdžiu galėtume įvardyti bajorų reikalavimą neskirti žydų tautybės asmenų į muitines ir uždrausti jiems turėti tarnus katalikus. Ši publikacija (įvertinant ir jos autorių) dar kartą primena apie tas kultūrines sąsajas, kurios suvedė skirtingas tautas ir suformuoja bendras istorines šaknis, išauginusias daigus, iš kurių ir šiandien semiamės tvirtybės ir pasitikėjimo savimi.

Mokslo darbų žurnalas „Parlamento studijos“ tęsia tradiciją skaitytojams pristatyti naujausią istoriografiją, skirtą parlamentarizmo tyrimams – šiame leidinyje Lietuvos edukologijos universiteto Istorijos fakulteto doktorantas Algis Bitautas atsiliepia apie naują Mindaugo Tamošaičio ir Artūro Svarausko monografiją „Nuo Kazio Griniaus iki Antano Smetonos: valdžios ir opozicijos santykiai Lietuvoje 1926–1940 metais“. Recenzijos autorius trumpai supažindina su naujai publikuotu tyrimu. Iš tikrųjų, kaip rašo A. Bitautas, dviejų priešingybių – demokratų ir parlamentarizmo tradicijų puoselėtojo Prezidento Kazio Griniaus ir autoritarizmo atstovo Antano Smetonos – asmenybių ir jų sprendimų sugretinimas bus įdomus visiems, ieškantiems atsakymų į sudėtingus

klausimus, taip pat kodėl diktatoriui A. Smetonai net 14 metų pavyko išsilaikyti valdžioje.

Viena iš temų, apie kurią nuomonę turi bene kiekvienas mąstantis ir socialus žmogus – Konstitucinio Teismo kompetencijos ribos. Klausimai, ar šių ribų Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas neperžengė ir ar gali tas ribas pats nusistatyti, yra nuolatiniai ir pasižymintys itin prieštariniais vertinimais, ir ši diskusija nėra būdinga tik Lietuvai. Panašaus pobūdžio diskusijos kulminacija tapo neseni įvykiai Vengrijoje, kurioje 2011–2012 metais atlikta konstitucinė reforma suvaržė bene aktyviausiai iki tol Europoje veikusio šios valstybės Konstitucinio teismo galias – reforma itin drastiškai apribojo jo įgaliojimus tirti vadinamųjų ekonominių įstatymų konstitucingumą (išskyrus išleidimo ir paskelbimo procedūrų patikrą). Lietuvoje šis faktas dalies valdančiųjų buvo sutiktas itin džiaugsmingai, viešai teigiant, kad ir Lietuvoje būtina priimti tokius sprendimus. Diskusijos dėl Konstitucinio Teismo galių Lietuvoje visada vyksta tam tikrais pliūpsniais – vienu iš tokių galėtume įvardyti dalies visuomenės pasipiktinimą, kai Konstitucinis Teismas 2014 m. liepos 11 d. nutarime gan kategoriškai pasisakė, kad Tauta, nusprendusi pakeisti Konstituciją, nėra laisva, kad ją taip pat varžo pamatiniai Konstitucijos reikalavimai ir kad aukščiau už Tautos valią yra pagrindinės žmogaus teisės ir laisvės⁴. Viešojoje erdvėje nuolat vyksta ginčai, koks Konstitucinio Teismo veikimo modelis mums būtų labiausiai parankus: ar Lietuvai reikia teismo, kurį itin varžo Konstitucijos tekstas, ar jis turėtų būti aktyvistinis teismas, kurį riboja tik Konstitucija materialiąja, o ne formaliąja (teksto) prasme, Todėl, be jokių abejonių, didžiulio dėmesio turėtų sulaukti šiame leidinyje spausdinamas žinomo konstitucinės teisės tyrėjo profesoriaus Vytauto Sinkevičiaus straipsnis „Ar galima pradėti apkaltą Seimo nariui už nusikaltimą, padarytą iki tampant Seimo nariu?“ Žinomas konstitu-

⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos referendumo įstatymo nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

cionalistas (ir leidinio redakcinės kolegijos narys) straipsnyje pateikė samprotavimus, dėl kurių visa Lietuva jau buvo išklausiusi itin aštrius Seimo narių ginčus – ar gali būti paskelbta apkalta Seimo nariui Vytautui Gapšui už nusikaltimą, už kurį jis buvo nuteistas apkaltinamuoju nuosprendžiu ir kurį padarė dar nebūdamas Seimo nariu. Šiuo klausimu politinė ir teisinė bendruomenė, o ir visa aktyvi visuomenė, besidominti valstybės valdymu, jau yra suskilusi, nes Seimo statuto, kuriuo šiuo atveju privalu remtis, tekstas leistų spręsti, kad apkalta galima tik už nusikaltimą, padarytą tuo metu, kai asmuo ėjo Seimo nario pareigas. Bet ar tokia Seimo statuto nuostata neprieštarauja Konstitucijai? Tokį uždavinį sprendžia V. Sinkevičius savo straipsnyje. Neabejotina, kad ši publikacija (kurios aktualumo ir sąsajų su socialinėmis aktualijomis galėtų tiesiog pavydėti bet kuris rašantis tyrėjas) turėtų vėl įžiebt diskusijas, koku būdu Lietuvoje privalėtų veikti Konstitucinis Teismas, kad jį galėtume pavadinti institucija, padedančia įtvirtinti socialinį kompromisą ir siekti darnaus visos valstybės tobulėjimo. Žinoma, skaitytojų dėmesio turėtų sulaukti Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto mokslininkės Aurelijos Vernickaitės publikacija „Parlamento narių informacijos ieškos stiliai: nuo greito naršymo iki gilaus nardymo“. Publikacija pradedama priminiu, kad parlamentarų priimti sprendimai turi didelę įtaką visuomenės gyvenimui ir valstybės funkcionavimui, o informacija neatsiejama nuo politinių sprendimų ir yra pamatinė jų dalis – tai leidžia įvadinio straipsnio autorei priminti didžiulę takoskyrą tarp visuomenės ir viešosios valdžios, kurią esant patvirtino minėtoji reprezentatyvioji visuomenės apklausa. A. Vernickaitė, remdamasi disertacinio tyrimo metu gautais duomenimis, pateikia vertinimus, kokius informacijos ieškos stilius renkasi ir kokius instrumentus dažniausiai taiko Lietuvos parlamentarai. Tyrimo rezultatai turėtų būti įdomūs ir parlamentarams, ir visiems smalsiems ir (ar) aktyviems žmonėms. Autorė pasirinko Jannicos Heinström siūlomą metodologiją, pagal kurią informacijos vartotojams yra būdingi trys pagrindiniai informacijos ieškos stiliai: greitas naršymas (angl. *fast sur-*

find) – tai skubota, neapgalvota ir atsitiktinė informacijos ieška, kai siekiama informaciją rasti greitai ir įdedant kuo mažiau pastangų, bet prioritetas teikiamas informacijos prieinamumui, bet ne turinio kokybei; plati žvalga (angl. *broad scanning*) – kai naudojamos įvairiais informacijos šaltiniais ir būdais ją gauti ir kai informacija vertinama kritiškiau, bet vis dėlto didesnis dėmesys skiriamas informacijos kiekybei, o ne patikimumui, ir gilus nardymas (angl. *deep diving*) – informacijos vartotojas skiria daug laiko bei pastangų aktualiai ir naudingai informacijai rasti ir prioritetą teikia informacijos kokybei, o ne kiekybei. Remdamasi šiais trimis metodologiniais pagrindais, autorė ištyrė Lietuvos parlamentarų ieškos įpročius. Straipsnį itin patraukliu paverčia autorės pasirinktas duomenų rinkimo metodas – duomenys buvo surinkti pusiau struktūruotų interviu būdu. Šio apklausos metodo pasirinkimas sudarė galimybę išgirsti laisvai išreikštas (ir net emocionalias) parlamentarų mintis: „jeigu klausimas yra svarbus, darom kad ir posėdūką neoficialų“; „būtų gerai, jeigu būtų taip paprasta – randi „Wikipedijoje“ ir jau viską žinai, bet taip nėra – turi žinoti, kur ieškoti, paskui – gilintis, mąstyti, suvokti tai, ką radai“, – cituoja interviu straipsnio autorė. Tyrimo metu buvo apklausta 19 parlamentarų, o duomenų rinkimas buvo baigtas, kai gaunama informacija pradėjo kartotis – kas visada daroma, taikant tokį duomenų rinkimo būdą. Tyrėja išskyrė 23 informacijos ieškos situacijas: 13 jų įvertino kaip plačią žvalgą, 8 situacijas – kaip informacijos iešką greito naršymo stiliumi, ir 5 situacijas – kaip informacijos iešką giliu nardymu. Iš šio tyrimo galime daryti išvadą, kad mažiausia parlamentarų dalis dirba tokiu informacijos ieškos stiliumi, kuris užtikrina, kad bus gauta patikimiausia, autoritetingais, o ne atsitiktiniais šaltiniais pagrįsta informacija (ir vėl susimąstai apie šių duomenų paraleles su sistemingais atsakingo valdymo principo pažeidimais, matomais valstybės valdymo procese). Taip pat įdomi tyrėjos išvalga, kad kuo primityvesnį informacijos ieškos stilių naudoja parlamentariai, tuo mažiau abejonių jiems kelia informacijos patikimumas. Ir priešingai – dirbantys gilias nardymo stiliumi yra linkę nuolat abejoti gautos informacijos pa-

tikimumu, nes skirdami tam daug dėmesio susiduria su didžiuliu kiekiu informacijos, kuri dažnai būna prieštaringa.

Dvidešimtajame numeryje skelbiamas Mariaus Smetonos, prieš metus apgynusio disertaciją humanitarinių mokslų srities filologijos krypties daktaro laipsniui gauti, straipsnis. Šį kartą jaunasis mokslininkas savo dėmesį skyrė klausimui, kokias asociacijas lietuviui kelia Europos kategorija. M. Smetonos publikacija „Europos samprata lietuvių sąmonėje“, be abejo, atitinka „Parlamento studijų“ tematiką ir braižą. Šis straipsnis įdomus keliais aspektais: viena, jis parengtas pagal naujas ir vis stiprėjančias kalbos moksluose tendencijas, apibūdinamas etnolingvistika (vadinamas antropologine ar kultūrine lingvistika), kai kalbos tyrinėjimai atliekami platesniu kontekstu, analizuojant kalbos santykį su tautos istorija, visuomeniniu gyvenimu ir kultūra; antra, straipsnyje analizuojama išskirtinai svarbi tema – asociacijos, kurios susikuria mūsų sąmonėje tais atvejais, kai vertiname Europos kategoriją; trečia, straipsnio autorius – jaunas mokslininkas, kurio nevaržo mąstymo klišės, galbūt būdingos žmonėms, kurių pasaulėžiūra formavosi laikotarpiu iki Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo; ketvirta, tyrimo išvados parengtos apibendrinus jaunų, intelektualių žmonių – universiteto studentų – apklausą. Taigi M. Smetona ištyrė dabartinių rinkėjų, būsiančių tokiais dar ilgą laikotarpį, vertinimus, kurie tikrai turėtų dominti aktyviai politikoje veikiančius asmenis – susiedami tai su kita šio leidinio publikacija apie Seimo narių taikomus informacijos rinkimo būdus, galime teigti, kad tai įdomi informacija apie tai, kokias asociacijas sukelia sąvoka Europa jauniems, išsilavinimo siekiantiems ir, tikėtina, karjerą planuojantiems žmonėms.

Tiek parlamentarizmo tyrėjai, tiek kiti parlamento funkcionavimu besidomintys asmenys turėtų atkreipti dėmesį į Jutos Večerskytės-Alshaiban straipsnį „Svarbiausi parlamento nario teisinio statuso elementai Lietuvos Respublikoje ir kitose pasaulio valstybėse“. Skaitydami straipsnį įgyjame galimybę pasinaudoti straipsnio autorės susisteminta informacija apie tai, kas sudaro parlamentaro statuso turinį ir kaip jis

suprantamas valstybėse, besiskiriančiose teisinėmis ir politinėmis tradicijomis, politine kultūra ir kitais reikšmingais požymiais. Laisvasis parlamentaro mandatas ir parlamentinis imunitetas kelia daug klausimų visame pasaulyje, taip pat ir Lietuvoje, ir didelė dalis tokių klausimų yra susiję su imuniteto ir indenniteto institutais. Abu šie institutai užtikrina, kad parlamentaras galėtų laisvai ir nevaržomai vykdyti savo pareigas. Viešajame diskurse daugiau analizuojama parlamentaro imuniteto kategorija – diskusijos suaktyvėja, kai parlamentarai, patekę į tam tikras teisiškai reikšmingas situacijas, siekia už šių imuniteto garantijų „pasislėpti“, įveldami teisėsaugos institucijas į klampias ir visuomenės prieštarinčiai vertinamas procedūras. Klausantis Lietuvos parlamentarų argumentų ir stebint tam tikrus įvykius pradeda atrodyti, kad kartais užmirštami tikrieji tikslai, dėl kurių susiformavo imuniteto garantijos ir šie asmenys buvo išskirti iš bendro teisinio reguliavimo (teisėje ši situacija vadinama instituciniu neliečiamumu, kurį įgyja parlamentarai, teisėjai ir kai kurie kiti teisėje apibrėžtas pareigas užimantys asmenys – cituojant straipsnį, tai „procesinė užkarda suimti ar kitaip suvaržyti Seimo nario judėjimo ir bendrąją veiksmų atlikimo laisvę“). Tiesa, dažnai pamirštama, kad išskirtinis statusas šiems asmenims yra suteiktas išimtinai dėl to, kad jie netaptų pažeidžiami tais atvejais, kai vykdo savo pareigas, o ne tam, kad jie taptų nebaudžiami už tas teisei priešingas veikas, kurias padaro. Teisėkūros politiką formuojantiems asmenims galėtų būti įdomi straipsnio informacija, kaip imuniteto institutas veikia kitose valstybėse (pavyzdžiui, duomenys apie gan dažnas išimtis, kai imuniteto garantija nėra taikoma). Ne mažiau įdomi skaitytojams turėtų būti analizė apie viešai rečiau nagrinėjamą institutą – parlamentarų indennitetą, straipsnyje apibrėžtą kaip tam tikrą galimybę laisvai reikšti savo mintis ir (ar) kaip įvairias finansines / socialines garantijas. Straipsnyje aptariamos ir kitos su parlamentaro teisinio statuso reglamentavimu susijusios kategorijos – laisvasis mandatas (imperatyvaus mandato draudimas), esminės parlamentarų teisės ir pareigos, jų įgaliojimo pabaigos pagrindai. Nepaisant fakto, kad parlamentaro teisi-

niam statusui reikšmingos kategorijos straipsnyje apibūdintos glaustai, doktrininų nuostatų ir valstybėse taikomos skirtingos praktikos palyginimas įvairioms skaitytojų grupėms tikrai suteiks peno apmąstymams ir apibendrinimams.

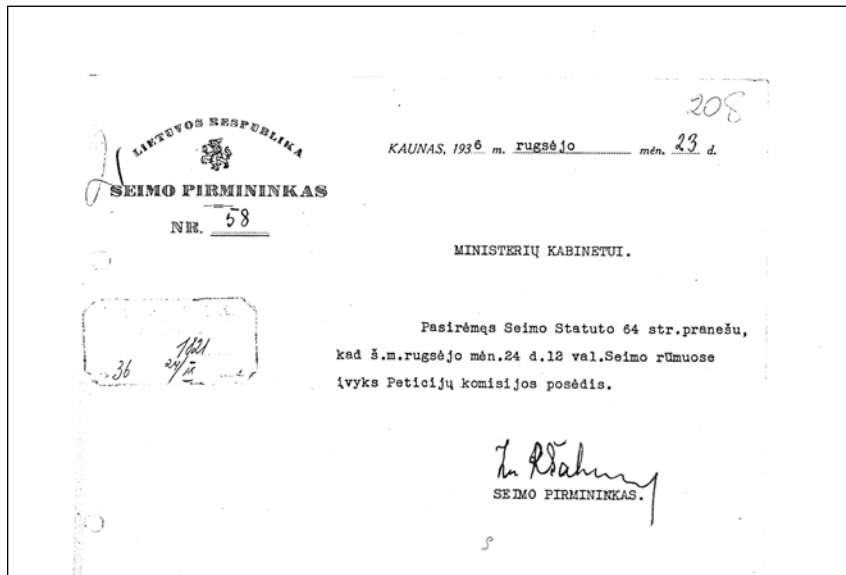
Su parlamento veikla tiesiogiai susijęs ir Viginto Stancelio straipsnis „Balsavimo ir balsų skaičiavimo įranga: nuo popierinio biuletenio iki balsavimo internetu. Istorija, galimybės, problemos ir sprendimai“. Šis klausimas Lietuvoje viešai aptarinėjamas dažnai, bet paviršutiniškai, apsiribojant išvada, kad nė viena iš didžiųjų politinių partijų nėra suinteresuota, kad balsavimas rinkimuose vyktų internetu – neva, nėra aišku, į kokią pusę (didėjimo ar mažėjimo) keistųsi tų partijų elektoratas. Tačiau tenka pripažinti, kad net ir turintys savo nuomonę žmonės retai vertina įvairius tokio valstybės požiūrio (apsisprendimo leisti išreikšti valią rinkimuose internetu) aspektus, kuriems ir skirta publikacija. Autorius straipsnio pabaigoje pasisako manąs, kad sprendimą dėl balsavimo internetu nulemia pasitikėjimas, turėdamas galvoje, kad abi susitarimo pusės – valdžia ir visuomenė – turi pasitikėti viena kita ir tik esant tokiam pasitikėjimui galima galvoti apie šiuolaikinių technikos priemonių panaudojimą balsavimo srityje. Autorius netiria pasitikėjimo kaip kategorijos (ir tai suprantama, nes ne toks buvo publikacijos rengimo tikslas), tačiau pateikia daug vertingų duomenų, kurie galėtų padėti kiekvienam mūsų apsispręsti, ar sutiktume valią rinkimuose reikšti tokiu mums dar kol kas neįprastu būdu. Iš publikacijos sužinome informacijos, padedančios plėsti savo žinias (pavyzdžiui, faktą, kad balsavimas naudojant popierinius biuletenius vadinamas „australiškuoju“, nes pirmą kartą buvo panaudotas Australijoje per 1856 metų rinkimus Viktorijos, Pietų Australijos ir Tasmanijos valstijose). Be abejo, balsavimo ir balsų skaičiavimo mašinų naudojimas – jau istorinės praeities faktas, kuris reikšmingas tik kaip vienas iš balsavimo organizacinių priemonių raidos etapų. Daugiausia klausimų dabartiniu metu kelia internetinių priemonių naudojimas rinkėjų valiai išreikšti, nes tai atrodo labai patrauklus būdas, galintis nulemti, kad rinkėjų skaičiaus augimą. Susi-

kaupti skaitant publikaciją verčia kartais užmiršamas faktas, kad šiuo metu toliausiai internetinio balsavimo praktika yra pažengusi Estijoje, kur šis valios išraiškos būdas prieinamas jau visos šalies mastu. 2007 m. Estija tapo pirmąja šalimi, užtikrinusia nuotolinį balsavimą internetu parlamento rinkimuose. Nors šiuo būdu tąkart pasinaudojo nedidelis skaičius rinkėjų, 2014 m. Europos Parlamento narių rinkimuose internetu atiduotų balsų dalis Estijoje jau sudarė 31,3 proc. Tai verčia mus, turinčius bene sparčiausią internetą Europoje, svarstyti, kodėl ne Lietuva, o Estija tapo tokiu balsavimo technologijų inovacijų lyderiu. Tačiau yra ir kitokių duomenų, kuriuos turėtume įvertinti: naudoti balsų skaičiavimo mašinas ir internetinį balsavimą šiuo metu yra atsisakiusios tokios išsivysčiusios šalys kaip Vokietija, Olandija, Jungtinė Karalystė, Airija; nepriklausomų ekspertų komanda iš JAV, Jungtinės Karalystės ir Suomijos tyrė Estijos internetinio balsavimo sistemos saugumą ir nustatė daugybę problemų, susijusių su technika, personalo gebėjimais ir proceso saugumu. Nėra abejonių, kad straipsnis sukels minčių, taip pat ir tiems, kurie iki šiol manė jau turį aiškią nuomonę dėl straipsnyje nagrinėjamų klausimų.

Dvidešimtasis „Parlamento studijų“ numeris pasirodys laikotarpiu, kuriame gausu pačių įvairiausių grėsmių (jau pripratome prie žinių apie nuolatinius, vienas kitą keičiančius teroro aktus – gal vis dar trikdo tik suvokimas, kad ir prie to galima priprasti). Grėsmių aplinkui tiek daug ir tokių įvairių, kad nėra aišku, ar galima jas koku nors būdu grupuoti pagal jų dydį, pavojingumą, artumą, tačiau straipsnio pradžioje nurodyta grėsmė, kad žmonės gal nebetikėti savo valstybe, neabejotinai yra viena baisiausių. Ir gintis nuo grėsmių mes turime labai nedaug instrumentų – mąstymas ir savimonės ugdymas lieka bene svarbiausiais. Baigti straipsnį norėtusi išvalga, kad „Parlamento studijų“ redakcinė kolegija, leidinyje rašantys autoriai ir jo skaitytojai kažkuo prisideda prie grėsmių atpažinimo, suvokimo ir visuomeninės laikysenos grėsmių akivaizdoje formavimo.

Tautos atstovai. Kairėje iš viršaus žemyn: Seimo prezidento nariai; viršutiniame kampe: Resp. Prezidentas A. Smetona kalba, atidarydamas Seimą. Ministeris Pirmininkas J. Tūbelis — pirmininkaujantis Seimo atidarymo metu. Dešinėje, antroji vietoj iš viršaus: Tautos atstovai dvasia prisieikę Seimo atidarymo metu. Apačioj, vidury: Seimo rūmai.

Sukanka 80 metų, kai buvo išrinktas IV Seimas (1936–1940), kurio rinkimai autoritarinio režimo sąlygomis vyko pirmiausia sudarant rinkikų sąrašus. Šis parlamentas turėjo būti „paklusni“ struktūra, imituojant Respublikos valdymą, tačiau, atsiradus Peticijų komisijai (čia publikuojama kvietimo į komisijos posėdį kopija), parlamentarai ėmė teikti paklausimus Vyriausybei ir vertė Ministrą Pirmininką atsakinėti į klausimus. Šis parlamentas patvirtino 1938-ųjų Konstituciją, kurioje įvardijo Lietuvos valstybę kaip respubliką, tačiau be „demokratijos“ sąvokos. 1991 m. kovo 11 d. Lietuvos Aukščiausioji Taryba, rengdamasi Lietuvos valstybingumo atkūrimui, priėmė įstatymą „Dėl 1938 metų gegužės 12 dienos Lietuvos Konstitucijos galiojimo atstatymo“.

2005 m. Seimo nutarimu sudarytoji Valstybinė Didžiojo Vilniaus Seimo (Lietuvių suvažiavimo) 100-mečio sukakties, Steigiamojo Seimo pirmojo posėdžio 85-ųjų metų ir Lietuvos Respublikos nepriklausomos valstybės atkūrimo 15-ųjų metų paminėjimo komisija planavo prie Filharmonijos pastato Kaune atidengti paminklinę lentą, skirtą IV Seimo faktui priminti, tačiau tai nėra įgyvendinta.

IV Seimo Pirmininkui inžinieriui Konstantinui Šakeniui šiemet sukanka 135: kaip ir dauguma pirmosios Respublikos politinių lyderių, karjerą jis pradėjo dirbdamas publicisto, redaktoriaus darbu. Politikas buvo Tautos pažangos partijos narys, švietimo ministras; sovietiniai okupantai K. Šakenį ištrėmė į Angarlagą.

Kopija – iš Lietuvos centrinio valstybės archyvo fondo.